

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

פנחס תשס"ט

פרשת שבוע

קנאות (כמעט תמיד) = חורבן

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשתנו פותחת בתיאור השכר שקיבל פנחס על קנאותו. יש להפנים את ייחודו של פנחס ולדעת שמתן ברית שלום מהקב"ה וכן עוד עשרה נסים (משנת רבי אליעזר פרשה יז) ניתנו ליחיד סגולה זה בלבד.

האיש היחיד הנוסף בהיסטוריה של עם ישראל, שהיה יכול לסמוך על דמיונו לפנחס ולהרשות לעצמו לנהוג במידת הקנאות, היה אליהו. הדמיון הרב בין שתי הדמויות הוא אולי המקור למיד"ה הסובר כי "פנחס זה אליהו" (רשב"ם ב"ב קכב ע"ב ועוד). חז"ל תקנו לנו לקרא כהפטרות פרשת פנחס, את הנבואה בה אליהו נצטווה על ידי הקב"ה להעביר את מושכות ההנהגה הנבואית לידי אלישע. (פרשת פנחס היא גם הפרשה בה נצטווה משה רבנו, להכריז על יהושע ולסמוך אותו כמי שינהיג את העם, החל מהימים הקרובים. על ההקבלה בין שני הצמדים משה ויהושע מול אליהו ואלישע, נשתברו כבר קולמוסים רבים).

מהו המסר של תקנה זו? נשתדל להבין זאת תוך כדי עיון בהפטרה.

ההפטרה פותחת בניצחון הגדול, לכאורה, של אליהו, ששחט ארבע מאות נביאי בעל והביא את עם ישראל לאחד ממעמדי התשובה המרגשים ביותר, כמתואר בכתוב:

"וַיָּרָא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יִקְרָךְ הוּא הָאֱלֹהִים יִקְרָךְ הוּא הָאֱלֹהִים".

אליהו החזיר את הגשם לתחזית מזג האויר, יישר את ההדורים והחזיר את עטרת מלכות ישראל למקומה שנאמר:

"וַיֵּןד יִקְרָךְ הַיְתָה אֶל אֱלֹהֵי וַיִּשְׁנֶס מִתְּנִי וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחָב עַד בְּאֶכָה וַיִּרְעָאֵלָהּ" (מלכים א' י"ח מו).

אכן, מיד אחר כך אליהו מקבל מסר חד משמעי מאיזבל:

"וַתִּשְׁלַח אֵיזָבֵל מִלְאָךְ אֶל אֱלִיהוּ לֵאמֹר כֹּה יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵפוּן כִּי קַעַת מִחֹר אֲשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ כַּנֶּפֶשׁ אֶחָד מֵהֶם"

(שם י"ט ב).

אליהו נופל לתהום הייאוש ומכריז כלפי שמיא:

"וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה יִקְרָךְ קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנִי מֵאֲבֹתַי" (שם ד).

אליהו בוחר גם כאן בדרך הקנאות כדי לרפא את השבר, וז"ל הכתוב:

"וַיֹּאמֶר קַנָּא קַנָּאתִי לִיקְרָךְ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֵיךָ הֲרִסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הֲרִגוּ בְּחָרֶב וְאֶתְּרֵי אֲנִי

לְבַדִּי וַיִּבְקֶשׂוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ" (שם, י, יד).

הקב"ה מלמד את אליהו, בדרך מאוד מיוחדת, כי דרכו איננה רצויה לפניו, מאתגר את אליהו ומטיל עליו שלש משימות שמשמעותן הענות לדרך הקנאות.

א. "לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְּבַרְהָ דַמְשֶׁק וּבָאתָ וּמְשַׁחְתָּ אֶת חִזְאֵל לְמֶלֶךְ עַל אֲרָם"

ב. "אֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל"

ג. "אֵת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפְטַי מֵאֲבֵל מְחֹלָה תִמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתֶּיךָ" (שם, טו-טז).

התוצאה הנוראה של השלמת שלשת המשימות תהיה:

"וְהָיָה הַנְּמִלֵּט מִחֶרֶב חִזְאֵל יָמִית יְהוּא וְהַנְּמִלֵּט מִחֶרֶב יְהוּא יָמִית אֱלִישֶׁע: וְהַשְּׂאֲרֵתִי בְיִשְׂרָאֵל שְׁבַעַת אֲלָפִים" (שם יז-יח).

במילים אחרות מבחינה לאומית עם ישראל יושמד ויישאר רק יחידי סגולה.

הכתוב איננו מתאר את תגובתו של אליהו למשימה שהוטלה על כתפיו ולא אתגר הנורא שהוצב בפניו, כהיענות לקנאותו. אבל מהמשך הפסוקים נוכל לשער מה אירע באותם רגעים קשים.

ננסה להסביר זאת באמצעות מעשה שאירע בזמן האחרון.

בימים אלה נכנס לתוקפו "חוק החולה הנוטה למוות" החוק שהכניס לספר החוקים של מדינת ישראל, את פסיקתו של מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל, בעניין ההכרה במוות מוחי מבחינה הלכתית. פסק שמאפשר תרומת איברים מן המת והצלת נפשות.

במסגרת הדיונים בוועדה שהוקמה מטעם הכנסת, תבעו כמה מן החברים מתן היתר על פי חוק, למה שהם כינו "המתת חסד".

פרופ' אברהם שטיינברג-יו"ר הוועדה הסכים, בתנאי שהמציעים יהיו אלה שינתקו את החולה ממכשירי החיים. כמובן שהתגובה הייתה סירוב מוחלט.

כך גם בנבואה זו, אליהו הבין שדרך הקנאות תביא לחורבן לאומי, לכן התחרט וחזר בו מדרכו.

הפתרון היה הפוך. יש לשלוח את אלישע להושיע את העם, להחזירו בתשובה בדרכי נועם ולהשיב לב בנים על אבותם.

ההפטרה מסתיימת בבקשתו של אלישע: "אֲשָׁקָה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי".

דרך הנשיקות והחיבוקים היא שהחליפה את דרך הקנאות. הבה ונפנים מסר זה גם בקריאת פרשת פנחס עם הפטרתה.

חמדת ימים מוקדש לע"י צביה בת
זאב דונייר ע"ה, נלבי"ע כ"ד תמוז

לע"י רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"י הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלבי"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

יג- יט' תמוז, בבא מציעא עא-עז

האיסור להלוות ללא עדים

הרב עופר לבנת

השבוע בדפי הדף היומי הגמרא (עה עמוד ב) קובעת כי אסור לאדם לתת הלוואה ללא עדים. הגמרא נותנת שתי סיבות לאיסור זה. הסיבה הראשונה היא האיסור של "לפני עור לא תתן מכשול", כיוון שהוא מעמיד את הלוח בפני הפיתוי לכפור בהלוואה. הסיבה השנייה היא שהאדם גורם קללה לעצמו, כיוון שאם הלוח ישכח מההלוואה וכפור, הבריות יחשבו שהמלווה תובע בשקר ויקללו אותו על כך.

הגמרא מביאה סיפור על רב אשי שביקש הלוואה מרבינא בערב שבת סמוך לשבת, ורבינא לא הסכים להלוות לו בלי להחתים שטר עם עדים. למרות שרב אשי הוא תלמיד חכם ואינו חשוד לשקר, חשש רבינא שרב אשי ישכח מההלוואה.

לכאורה, יש קצת קושי בהתנהגותו של רבינא, שכן מדוע רבינא לא הסתפק בעדים על ההלוואה ודרש גם כתיבת שטר? מכאן למד הרמב"ם (מלוה ולוה ב, ז) שלמרות שיותר להסתפק בעדים על ההלוואה, משובח יותר מי שמלווה עם שטר. בעקבות דברי הרמב"ם ניסו הפוסקים (חושן משפט סימן ע סעיף א ובמפרשים) לקבוע סדר עדיפות בין הראיות השונות שיכול המלוה לקבל מן הלוח על ההלוואה.

האפשרות הבסיסית היא שיהיו עדים על ההלוואה. החיסרון בדרך זו הוא שהמלווה תלוי בנוכחותם וזכרונם של העדים. כמו כן הלוח יכול לטעון שאומנם הוא קיבל הלוואה אלא שהוא פרע אותה. אפשרות נוספת היא לקחת משכון כנגד ההלוואה. היתרון בשיטה זו שהמלווה אינו תלוי בעדים וכן הלוח אינו נאמן לטעון שהוא פרע (ברוב המקרים - עיין סימן עב). החיסרון במשכון הוא שאין הוכחה לגבי סכום ההלוואה, ותיתכן מחלוקת בין הלוח למלווה על כך (סמ"ע שם ס"ק ד).

אפשרות נוספת היא חתימה של הלוח (=כתב ידו) על סכום ההלוואה. היתרון בשיטה זו היא שאין תלות בעדים, ויש הוכחה גם לגבי סכום ההלוואה. החיסרון הוא שהלוח עדיין יכול לטעון שהוא פרע את ההלוואה (מהרשד"ם חו"מ ס' כג הובא בש"ך שם ס"ק ב). לכן הדרך הטובה ביותר היא לעשות שטר על ההלוואה. כך המלווה אינו תלוי בעדים, יש לו הוכחה על סכום ההלוואה והלוח לא נאמן לטעון שהוא פרע את ההלוואה.

בימינו ישנה אפשרות לתת למלווה צ'ק דחוי כנגד ההלוואה. לדעת חלק מהפוסקים (מנחת יצחק חלק ה סימן יט) לצ'ק יש מעמד כמעט כמו של שטר חוב, והלוח לא יהיה נאמן לטעון שהוא פרע את ההלוואה. לפי שיטות אלו, צ'ק יהיה שווה ערך לשטר חוב לעניין זה.

סיכום: אסור להלוות כסף בלי לדאוג לראייה על ההלוואה. ניתן להלוות בנוכחות עדים, לקחת משכון או חתימה מהלוח המאשרת את ההלוואה, אך הדרך הטובה ביותר היא לעשות שטר חוב על ההלוואה.

שער לדין

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

מציאה בבית הכנסת

הרב אוריאל אליהו

מה דינה של מציאה שנמצאה בבית הכנסת.

נחלקו הראשונים אם חצר של הקדש יכולה לקנות מציאות או הפקר שבאו לתוכה.

ה"אגודה" סובר שחצר של הקדש אינה קונה מציאה להקדש, וטעמו משום שחצר קונה מדין "יד" ולהקדש לא ריבתה התורה דין "יד" אלא רק להדיוט.

ראיה לדבריו מהסוגיא במסכת ב"ב (ע"ט). שם איתא דהמקדיש בור ואח"כ התמלא מים – אין מעילה במים שבבור. זאת אע"פ שהמים הינם הפקר. וכתבו שם רשב"ם ותוספות "דלא אלים רשות הקדש לקנות, דלא אתרבי אלא בהדיוט ואין להקדש יד".

לעומתו הרמב"ן סובר שודאי שהקדש קונה בקינן חצר, ואעפ"כ אין בדבר הנקנה מעילה. חידוש גדול חידש הוא, שכל שלא הוקדש על ידי אדם, הרי זה קדוש ואין בו דין מעילה.

כעין זה איתא בגמרא (זבחים מה.) שנחלקו התנאים אם קודשים שהוקדשו על גויים יש בהן מעילה או לא.
מכאן הוכיח הרמב"ן שדין המעילה תלוי בדרך בה הוקדש הדבר או במקדיש.

א"כ לשיטת ה"אגודה" לא נקנתה המציאה להקדש על ידי חצירו ואילו לשיטת הרמב"ן נקנתה, אע"פ שאין בה איסור מעילה.

לפי"ז המוצא מציאה בבית הכנסת לדעת ה"אגודה" הרי היא של מוצאה ואילו לרמב"ן הרי היא של בית הכנסת. ב"קצות החושן" (שו"ע חו"מ סי' ר' ס"ק א) פסק כ"אגודה" והוכיח שגם הרמב"ם סובר כמוהו.

לעומתו ב"נתיבות המשפט" (פתיחה לסי' ר') העלה שגם לרמב"ן במציאה אין חצר ההקדש קונה, ומשום שחצר מדין שליחות מועילה להקדש (ולא מדין יד) – ובמציאה לא מהני שליחות דבעינן שלוחו של בעל הממון ועוד דהוא חב לאחרוני. רק בהפקר סובר הרמב"ן דקונה ההקדש בחצירו.

א"כ לשיטת "נתיבות המשפט" אף הרמב"ן מודה שהמציאה הינה של מוצאה ולא של בית הכנסת.

משפטי שאל

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים.

בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"

טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626

BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

הרמב"ם ו'האישה הכושית'

בסוף פרשת "בהעלותך" (במדבר יב, א-ח) מסופר שמשה התחתן עם אישה כושית, ומרים ואהרון דברו אודות כך; וד' נזף בהם: "וַתִּדְבֶר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכּוּשִׁית אֲשֶׁר לְמֹשֶׁה לְקַח, כִּי אִשָּׁה כּוּשִׁית לָקַח: וַיֹּאמְרוּ הֲכִי אֵין בְּמִשְׁחָה דְבַר ד' הֲלֵא גַם בְּנֵי דְבַר, וַיִּשְׁמַע ד'... וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ נָא דְבַרִּי אִם יִהְיֶה נְבִיאֵכֶם ד' בְּמִרְאָה אֱלִיּוֹ אֲתֹדַע בְּחִלּוּם אֲדַבֵּר בּוֹ: לֹא כֵן עֲבַדִּי מִשְׁחָה בְּכָל בֵּיתִי נְאֻמָּן הוּא: פָּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמִנַת ד' יִבִּיט וּמִדּוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמִשְׁחָה: הַתּוֹרָה סִפְרָה בְּסִפְרָה שְׁמוֹת שְׁמֹשׁ בְּרַח לְמִדְיָן וְהַתְּחַתֵּן שֵׁם עִם אִשָּׁה מִדִּינִית בְּשֵׁם צְפוּרָה; וְהִיא לֹא סִפְרָה דְבַר עַל אִשָּׁה כּוּשִׁית. כִּיצַד הִגִּיעָה פְּתָאוּם הָאִשָּׁה הַכּוּשִׁית אֶל הַמַּדְבֵּר!?"

תרגום אונקלוס מתרגם את האישה הכושית בתור "אתתא שפירתא" כלומר "אישה יפה". תרגום ירושלמי מוסיף ומספר שהאישה היפה הזו היא צפורה; והוא מסביר שכשם שהכושי משונה בעורו מכולם, כך צפורה היתה משונה משאר הנשים מפני שהיא היתה נאה מאוד ביופיה ובמעשיה.

לשיטתם, התורה לא התעלמה מפרקי חיים חשובים של משה, מפני שהאשה הכושית היא צפורה עצמה. לשיטתם, משה רבנו פרש מצפורה, והדבר הפריע למרים ואהרון והם דברו על כך. דרכם טעונה ברור. מדוע הכתוב מתעלם פתאום משמה הפרטי - "צפורה"? מדוע הכתוב רוצה לציין את יופיה אך מכנה אותה "כושית"?! והיכן מצאנו שימוש בסגנון כזה במקומות נוספים בתורה?!

מדרשי חז"ל רבים אימצו את שיטת התרגומים הללו למרות הקשיים. ניתן להסיק מכך, שפעמים שהתורה מדברת בסגנון של רמזים. ברור לחז"ל שמה שכתוב בתורה ביחס לאשתו של משה רבנו - שייך לפרשיות הללו, והוא אינו מתבאר כפשוטו!! לשיטת חז"ל, האישה לא היתה כושית ממש, אלא שמדובר ב"תחושה". כאשר אנשים לבנים רואים אשה "כושית", הם חשים תחושה מיוחדת של ראיית דבר יוצא דופן. לשיטתם, האשה של משה רבנו יצרה "תחושה של ראיית אשה כושית" - ולכן התורה קוראת לה "האשה הכושית".

תרגום יונתן

תרגום יונתן נראה כחולק על התרגומים האחרים, והוא מסביר שם שהאישה הזו היתה מלכת כוש, וזו לשונו בתרגום חופשי: "וידברו מרים ואהרון במשה דברים שלא מהוגנים, על אודות האישה הכושית שהשיאו הכושים למשה בבורחו מלפני פרעה, והוא ריחק אותה; כי לאישה השיאו לו את מלכת כוש, והוא ריחק ממנה. ויאמרו - האם רק עם משה דיבר ד' שהוא פרש מתשמיש המטה?! הלא גם עמנו דיבר?! ונשמעו לפני ד' דבריהם."

מסגנונו של תרגום יונתן משמע שמשה לא נשא את האישה הכושית מרצונו - אלא שהכושים השיאו לו¹ אותה!! פרעה רצה להרוג את משה, והוא ברח אל ארץ כוש. הכושים אילצו את משה לשאת את המלכה שלהם. אך שיטת התרגום קשה. אם משה ברח בתחילה לארץ כוש והשיאו לו את מלכת כוש, ומשם הוא ברח לארץ מדין; מדוע האישה הכושית אינה מוזכרת בכל המאורעות הללו? מי הביא פתאום את האישה הכושית אל המדבר?!

כאשר התורה סיפרה בספר שמות על בריחת משה מפרעה לארץ מדין, תרגום יונתן אינו מזכיר שם דבר ממאורעות משה בארץ כוש. אולם מאידך, הוא מספר ספורים תמוהים אודות מה שארע למשה במדין; וזו לשונו בתרגום חופשי (שמות ב, טו-כא):
"ויברח משה מלפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר: ולמושל של מדין **שבע** בנות... ויבואו הרועים ויגרשו ויקם משה בכח גבורתו ויושיען וישקה את צאנן: ותבאנה אל רעואל אביו של אביהם... ויאמר אל בנותיו של **בנו** והיכן הוא למה זה עזבתן את האיש קראנה לו ויאכל לחם: וכאשר נודע לרעואל שברח משה מפני פרעה, השליך אותו לבור; והיתה ציפורה בתו של **בנו** - מפרנסת אותו בסתר במשך עשר שנים. ולסוף עשר שנים הוציאו מן הבור, ובא משה בתוך הקן של רעואל, והיה מודה ומתפלל לפני ד' שעשה עמו ניסים וגבורות. וראה מטה שנברא בין השמשות וחקוק ומפורש עליו השם הגדול הנכבד, שבו עתיד לעשות את המופתים במצרים, ובו עתיד לקרוע את ים סוף ולהוציא מים מן הסלע, והיה תקוע בתוך הקן שלו. ומיד הושיט ידו ולקחו. הנה לכן הואיל משה לשבת עם האיש, ויתן את ציפורה בת **בנו** למשה."
תרגום יונתן מסביר שרעואל היה אביו של יתרו, שהיה אביה של צפורה. אך הדברים שהתרגום מוסיף ומספר שם טעונים ברור:
א. משה גמל חסד עם בנות משפחת רעואל והציל אותן מיד הרועים. מדוע רעואל משליך את משה לבור - ומשיב לו רעה תחת טובה?!

ב. ציפורה פירנסה את משה בסתר, מדוע רעואל היה סבור שמשה עדין חי לאחר עשר שנים? ומדוע הוא החליט להוציא אותו?
ג. מדוע תרגום יונתן אינו מספר כבר שם, שמשה ברח לארץ כוש לפני שהוא ברח לארץ מדין?

קְרָאן לֹו וַיֹּאכַל לֶחֶם

דברי תרגום יונתן, היוו בסיס לאגדות רבות על חייו של משה; אך נראה שהתרגום לא רצה שיבינו את דבריו לפי פשוטם. במאמר "[הבור שמשה הושלך לתוכו](#)" התבאר שהתרגום משלב בכתוב רמזים תמוהים משלו, שמכריחים אותנו לחשוב על משמעויות נוספות שייתכנו לדבריו. מתוך הבנת המשמעויות הללו - יהיה בידינו פתח להבנת רמזי התורה בפרשיות השונות שדנות בחיי משה.

התורה מספרת בספר שמות על המפגש הראשון של משה עם משפחת רעואל, והיא מרמזת באופנים שונים שרעואל ויתרו קיבלו במסורת שהקב"ה ברא את עולמו בשני ספורי בריאה. הסיפור הראשון על עולם 'הזריעה' (והעמל) שנברא ב'**שבע**' ימים - ואין בכך פגם. הספור השני על 'גן העדן הרוחני' שגורשו ממנו - שהעמל להשגת ה"לחם" נחשב בו ל"עונש". תרגום יונתן מפענח² שם עבורנו את הרמזים הללו, והוא מוסיף רמזים משלו. התרגום מלמדנו שלשיטת רעואל, מי שרוצה לקיים את רצון הבורא, צריך ליטול חלק בסיפור הבריאה של עולם ד'שבעי - ולעמול לפרנסתו. ברם, למשה היתה השקפת עולם הפוכה. משה רצה לחיות את עולם הקן הרוחני - גם בעולם הזה, והוא רצה בחופש מכללי ואילוץ העולם הגשמי.

כאשר משה הופגש עם רעואל, הוא גילה לו שהוא ברח למדין מפני שפרעה רוצה להרוג אותו. רעואל אמר למשה, שפרעה משער שמשה יחפש לעצמו תפקיד של 'שרי' באחת המדינות, והוא יחקור ויבדוק אחרי ד'שרים' שבמדינות השונות. ולכן, הדרך הטובה ביותר להסתיר את משה היא דווקא בתוך אנשי העמל. ולפיכך, הוא הטיל עליו את תפקיד רעיית הצאן - התפקיד שהיה מוטל עד עתה על 'שבע' בנותיו.

רעואל ראה בקריאה למשה 'לאכול לחם' - ברכה! אולם משה ראה בכך - עונש!! מבחינתו של משה, הפיכתו ל'רועה צאן' שטרוד באילוץ העולם הגשמי - נחשבה להשלכה לבור שהוא אמור למות בו מבחינה רוחנית. ברם, לשיטת רעואל בתוך העולם הגשמי מוסתרת 'תורה מעולם הקן'. וגם אדם רוחני יכול להיות ניזון מהרוחניות שבתורה הזו.

התרגום מספר, שכאשר משה היה מושלך עשר שנים ב'בור' - "צפורה" היתה זנה אותו בסתר. הספור הזה אינו ספור הגיוני לפי פשוטו. אם היה מדובר בהשלכה לבור רגיל ללא מזון, אין זה מובן מדוע רעואל חשב שמשה חי ובא להוציא אותו משם. התרגום מכריח אותנו להבין שיש משמעות סמלית לדבריו. 'צפורה' היא הניגוד ל'**שבע בנות**'; והיא מייצגת את התורה הרוחנית שנמצאת באופן גלוי בעולם הקן. כאשר משה היה טרוד בעמל הגשמי (מושלך בבור) - 'צפורה' (הרוחניות) היתה מפרנסת אותו בסתר.

במאמר "[המילה של צפורה](#)" התבאר שתרגום יונתן משתמש בסמלים שמופיעים במקומות אחרים בתנ"ך. ספר משלי מזכיר את ה'אישה' כסמל ל'תורה'³; וניתן לומר שהתרגום התבסס על ספר משלי. אולם ניתן לומר מעבר לכך, ניתן לומר שהתורה עצמה מזכירה את "אשתו של משה" כסמל. תרגום יונתן התבסס על כך. לשם כך צריך לעיין בדברי התלמוד ביחס למיוחדות שבנבואת משה, וצריך לעיין באופן שהרמב"ם מביא מתוכם.

הרמב"ם וה'פרישה של משה'

הסוגיה במסכת שבת (דף פז, א) מדייקת מפרשיית מעמד הר סיני, שמשה פירש מאשתו, שהקב"ה הסכים עמו וזו לשון הסוגיה:
שם:

"... ופירש מן האשה. מה דרש? נשא קל וחומר בעצמו, אמר: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת, וקבע להן זמן, אמרה תורה 'יקו נכנים ליום השלישי וגו' יאל תגשו [אל אשה]; אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן - על אחת כמה וכמה! ומנין לנו שהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו - שכתוב 'לך אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהְיֶיכֶם' וכתוב בסמוך 'וְאֶתָּה פֹּה עִמָּד עִמָּדִי'..."

הרמב"ם מביא את דברי הסוגיה; ברם הוא מבאר שמה פירש לא רק מן "האשה", אלא גם מן "הדומה לו", והוא מביא גם מהדברים שהקב"ה אמר לאהרון ומרים כאשר הוא הוכיח אותם אודות "האישה הכושית". וזו לשון הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ז, ו):

"ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים שכל הנביאים 'בַּחֲלוּם' או 'בַּמְרָאָד' ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד... משה רבינו לא על ידי מלאך שנאמר 'פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ'... ונאמר 'וְהִתְמַנַּת ד' יָבִיט' כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל, הוא שהתורה מעידה עליו 'וּמְרָאָה וְלֹא בְחִידָת'; ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת... ובזה הבטיחו האל שנאמר 'לֵךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם; וְאַתָּה פֶּה עֹמֵד'. הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים ל'אהלם' שהוא 'צרכי הגוף כולם' כשאר העם; לפיכך אין פורשין מנשותיהם. ומשה רבינו לא חזר ל'אהלו הראשון' לפיכך פירש מן האשה לעולם - ומן הדומה לו - ונקשרה דעתו לצור העולמים..."

לשיטת הרמב"ם, כאשר חז"ל אומרים שמה "פירש מן האשה", הם משתמשים ב"אשה" כסמל. חז"ל מתכוונים לומר שמה פרש גם מן "הדומה לו" - כלומר ממה שהרמב"ם מגדיר לפני כן כעיסוק ב'צרכי הגוף כולם'. מיקום המילה "לעולם" בדברי הרמב"ם מלמדנו - שה"פרישה" אינה דומה לגמרי. משה "פירש מן האשה לעולם" ואילו מהעיסוק ב"צרכי הגוף כולם" הוא לא פירש "לעולם". אולם ביחס לשאר הנביאים ניתן לומר על משה שהוא שונה מהם; והוא פירש גם מן "הדומה לאישה".

אם נעמיק בדברי הרמב"ם נוכל לומר, שהרמב"ם מפענח עבורנו את דברי תרגום יונתן ביחס ל"מלכת כוש" - שהיתה "אשתו" של משה רבנו.

הרמב"ם ו"האשה הכושית".

כאשר אדם חש "מחובר" למצב שהוא נמצא בו, ניתן לומר עליו שהוא "התחתן" עם המצב הזה; ושהוא משתדל "להוליד" מהמצב הזה את המיטב. מרים ואהרון ראו בחיים של שילוב בין הרוחניות לבין העיסוק בצרכי הגוף "חיים יפים". מרים ואהרון "התחתנו" עם המצב הזה, והשתדלו "להוליד" ממנו את המיטב. אולם משה ראה בחיים האלו - "חיים שחורים", והוא לא רצה בם.

משה חי חיים כאלו במשך שנות שהותו בארץ מדין. בעשר השנים הראשונות הוא עסק רק ברעיית הצאן - והוא חש כאלו השליכן אותו לבור ללא מזון. ובשנים שלאחריהן הוא שילב בין העיסוק ברוחניות הצרופה לבין רעיית הצאן. אולם הוא לא רצה גם בחיים של שילוב בין רוחניות וגשמיות. משה חי במצב הזה בעל כורחו, מפני שיתרו אילץ אותו להמשיך ולרעות את הצאן; אולם מצד עצמו הוא רצה בחיים רוחניים בלבד.

רעואל ויתרו היו סבורים כמרים ואהרון שאלו "חיים טובים", ולכן הם אילצו את משה "להתחתן" עם המצב הזה. משה התייחס אז אל משפחת רעואל כאל אנשים "כושים" שמאלצים אותו "להתחתן" עם "המלכה שלהם". בעיני "הכושים" המלכה שלהם היא ה"אשה היפה ביותר", והם מייטיבים עמו כאשר הם מחתנים אותו עם "המלכה" שלהם. אולם משה חש כמו "אדם לבן" שנמצא בסכנת חיים וברח אל "הכושים"; והם נאלץ לשאת את ה"אשה היפה שלהם" - רק כדי להציל את חייו. בעיני משה גם חיים שמשלבים בם בין עיסוק ברוחניות לבין עיסוק בגשמיות - נחשבים ל"חיים שחורים"! משה "התחתן" עם המצב הזה במשך שנות שהותו במדין - רק בעל כורחו!!

תרגום יונתן ממשיך את הקו של התרגומים האחרים. תרגום ירושלמי אמר ש"האשה הכושית" לא היתה כושית ממש, אלא שמדובר ב"תחושה". האשה של משה רבנו יצרה "תחושה של ראיית אשה כושית" - ולכן התורה קוראת לה "האשה הכושית". תרגום יונתן ממשיך את הקו הזה וגם הוא סבור שמדובר ב"תחושה"; ברם לשיטתו, מדובר במה שהרמב"ם מגדיר כעיסוק ב'צרכי הגוף כולם'. הרמב"ם מגדיר את העיסוק בצרכי הגוף כ"דומה" לנישואים עם אישה. ותרגום יונתן מגלה לנו את תחושותיו של משה רבנו בזמן שהותו במדין - כאשר אילצו אותו לעסוק בצרכי הגוף. משה חש כמו אדם לבן שברח אל הכושים והללו אילצו אותו להתחתן עם "המלכה שלהם" כדי להציל את חייו.

אם נחזור ונעיין בדברי הרמב"ם, נוכל לומר שגם תרגום אונקלוס מסכים לרעיון הזה; אלא שהוא מתאר את "תחושותיהם" של מרים ואהרון!!

משה חש שהחיבור לעיסוק בצרכי הגוף "דומה לנישואין עם אשה כושית", ולפיכך הוא "פירש" מהחיים הללו. אך בעיני מרים ואהרון החיבור הזה נחשב לחיבור מומלץ - והוא "חשו" שהדבר "דומה לנישואים עם אשה יפה". מרים ואהרון היו נביאים, והיו סבורים שתחושותיהם הם הנכונות; ולפיכך הם דברו אודות התנהגותו של משה. כאשר אונקלוס מספר לנו שהם דברו אודות "האשה היפה" של משה; הוא אינו מוציא באופן מוחלט מפורטו של מה שארע שם! - אונקלוס מספר לנו על האירוע מצד "תחושותיהם" של מרים ואהרון!!

תרגום יונתן והנשים של משה רבנו

כזכור, תרגום יונתן סיפר בספר שמות, שכאשר נודע לרעואל שמה בורח מפני פרעה, הוא השליך את משה ל"בור" במשך עשר שנים, ו"צפורה" היתה זנה אותו בסתר. הספור אינו הגיוני לפי פשוטו. התברר שהתרגום מכריח אותנו להבין שהוא מדבר על "תחושותיו" של משה רבנו!! וכוונתו לספר שכאשר הכריחו את משה לעסוק אך ורק בעניינים גשמיים - ה"רוחניות הזכה" היתה זנה אותו בסתר.

בסכום המאמר מתברר שהתרגום מתבסס שם על הבנתו בפרשיית "האישה הכושית". לשיטתו, התורה מרמזת שמה ראה בחיים של שילוב בין רוחניות וגשמיות - נישואין בכפייה ל"אשה כושית". כאשר "האשה הכושית" - האישה השניה - מסמלת את החיים שאינם רצויים; הרי ש"צפורה" - האשה הראשונה - יכולה לסמל את החיים הרצויים, את ה"רוחניות הזכה". לפיכך, התרגום נטל שם את "צפורה" אשתו של משה רבנו והפך אותה לסמל ל"רוחניות הזכה".

2 לשיטת התרגום, התורה מדגישה ש'שבע פנות' באו להשקות את הצאן; כדי לרמוז שרעואל ראה ערך-עליון בחיבור לעולם ד'שבעי - העולם של גזירת העמל. כמו כן, 'אכילת לחם' מסמלת התחברות לאילוצי העולם הגשמי וכפי שהתבאר באריכות במאמר "[דניאל והעשב לחיזוק האמונה](#)".

3 הזכרת ה'אשה' כסמל ל'תורה' מתבארת בסוגיה במסכת יבמות (דף סג, ב); וזו לשונה בתרגום חופשי: "ואמר רבא: בא וראה כמה טובה אשה טובה... שכתוב (משלי יח, כב) 'מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב'. אם ב'אשד' ממש הכתוב מדבר - כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבח; ואם ב'יתורד' הכתוב מדבר (וצריך להבין את הכתוב במשמעות סמלית), כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה."

לע"נ סבי מורי בנימין בונם בן משה אהרן

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Torino, Italy

טורינו, איטליה

ניסן התשס"ט

בענין כתיבת שמות בכתובה

שאלה

כלה שנולדה לאם יהודיה ואב נכרי וגדלה בין העכו"ם עד שקראו לה שם כאחד שמות הע"ז המובהקים שלהם. איך לכתוב את שמה בכתובה?

תשובה

- לכתחילה אין לתת לאדם שם של רשע¹. ואם אדם נקרא על שם רשע, יש לו לשנות את שמו².
- אדם שנקרא על שם רשע ואינו רוצה לשנות את שמו, מותר לקרותו בשמו ולכותבו בכתובה³.
- אדם הנושא שם של רשע ורוצה לשנות את שמו לפני החתונה, לכתחילה צריך לשנות את שמו שלוש יום לפני החתונה ולדאוג שאנשים אכן יקראו לו בשמו החדש⁴. ובדיעבד אם קוראים את הכתובה בציבור או ששינה את שמו בתעודת הזהות מהנה⁵. במקרה זה של שינוי השם אם האשה מואסת בשמה הראשון מפני שהוא שם של רשע, ואינה חפצה עוד שיקראו לה כלל בשם זה, והיא שנתה את שמה שבתעודת זהות, אין לכתוב בכתובה אלא את השם החדש⁶. ואולם אם לא ברור שיש מאיסה בשם הראשון, והוא עדיין כתוב בתעודת זהות שלה, יש לכתוב את שתי השמות בכתובה: תחילה שם הניתן לה בלידה ולאחר מכן השם החדש⁷.
- אדם הנולד לאבא גוי אין לקרותו בשם אביו. ונחלקו הפוסקים האם קוראים לו בשמו ובשם אמו⁸, או שקוראים לו בשמו לבדו מבלי הזכרת שם אמו⁹ וכן המנהג¹⁰. בכל אופן יכתבו בנוסף על שמו את שם משפחתו¹¹.

¹ ז"ל הגמרא יומא לח: "מאי ושם רשעים ירקב? אמר רבי אלעזר: רקביבות תעלה בשמותן, דלא מסקינן בשמייהו."

² ז"ל הרמב"ם פרק ב מהלכות תשובה הלכה ד "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותו המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח."

³ ז"ל הרמ"א בתשובה (סימן מא) "אבל במי שהיה גדול והורגל ודש בעירו להיות נקרא בן פלוני אביו וישנו אותו ויחזורי אפיה בדברים חלילה משפוך דם נקי+ דאע"ג דאיתא סוף פרק אמר להם הממונה + יומא לח, ב בכל ההוצאות רשום בטעות מ, + ב דלא מסקינן בשמייהו היינו דלא לקרי אחר על שמם + פירש"י שם: לא יקרא אדם לבנו שם אדם רשע+, אבל שלא להזכיר הרשע עצמו לא מצינו, שהרי התורה והנביאים וכל התלמוד מלאים מזה בהזכירן שם הרשעים שעברו. ולא גרע שם הרשע משם ע"ז עצמה שנאמר בה לא ישמע על פיך + שמות כג, יג+, ומכל מקום מותר להזכירה בכל שם שאינו לשבח אלא לגנאי, וכמו שאמרו + ע"ז מו, + א+ אם קורין לה בית גליא קורין לה בית כריא. וה"ה אם היה שמה מתחלה כן שלא לשבח מותר להזכירה באותו שם, כדאיתא במדרכי + ע"ז פ"א סימן תתט, וז"ל: ואב"ה פירש מפי הקבלה דוקא בימיהם ששם עבודת כוכבים משמע לשון שררות ואלפות אבל היכא שהקדשים שלהם נקראים בשמות של בני אדם אין קפידא בהזכרתם והקרא מוכיח כן ושם אלהים אחרים לא תזכירו עיין פי' ד' מיתות+ ובהגהות מיימוניות הלכות ע"ז פרק ה' +אות ג ובד"מ ליו"ד סי' קמו אות ב מוסיף ובת"א י"ז ח"ד דוקא שלא בלשון חשיבות אלא בלשון ב"א, אבל לקרותן קדשים כמו שמזכירים אותו העכו"ם בלשון חשיבות אסור עכ"ל". ומבואר מדבריו שאף הנושא שם של ע"ז אם אין בשם הזה משום פאר לע"ז, מותר לאחריים לקרותו בשמו. וכן נמצא בשו"ת חוות יאיר סימן א השגה יא.

⁴ כך מבואר בשו"ת הרא"ש כלל ט"ו אות ד, והוא מובא בב"י סימן ס"ו.

5. אכן החת"ס (ח"י סימן מ"א) כתב ששינוי שם שיש לו פירסום, אין בו חשש רמאות גם אם לא נתחזק כבר שלושים יום. והוא לא הזכיר את תשובת הרא"ש הנ"ל. ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן קכ"ד כתב שכדאי הוא החת"ס לסמוך עליו דיעבד. ומשמע מדבריו שאם השינוי שם הוא מוחלט באופן כזה שלא רוצה עוד ליקרא כלל בשם הראשון, ניתן לסמוך לכתחילה על החת"ס.

6. כן מבואר בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן לט אות ח) וכך כתב בספר משפט הכתובה (לרב אליהו בר שלום) עמוד רנא, בשם הרב אלישיב שליט"א. ומה שכתבנו שהיא צריכה לשנות את שמה שבתעודת זהות הוא דאם אינה משנה אותו, הרי שבמוסדות רשמיים יקראו לה בשם זה, ונמצא ששם זה לא נעקר לגמרי.

7. ראה ב"י אהע"ז סימן קכ"ט ד"ה מי שיש לו שמות, ובספר הנ"ל עמוד רמו.

8. כן כתב בספר נוח שלום הלכות כתובות אות ג. וכן משמע מהדגול מרבבה (אבן העזר סימן קכ"ט ס"ט).

9. כך כתב בשו"ת עין יצחק (ח"ב אהע"ז סימן כ"ו). וכן כתב בשו"ת נתיבי עם (אהע"ז סימן מ"ט ס"ג). וכן כתב בשו"ת קנין תורה (ח"א סימן נ"ו).

10. כך כתב בספר משפט הכתובה שער ד פרק ג סעיף כו.

11. בספרים הנ"ל בהערה 8 - 9. ועיין עוד שו"ת במראה הבזק ח"ג תשובה פ"ג ענין דומה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!
מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

